

كورد و جيهانى "ناروژئاوايى"

22-02-2020

نووسه رەگان

زريان روژه لاتى

كورتە : يەكئىك لە ديارترين باسه كانى ئەمسالى كۆنفرانسى ئاسايش لە ميونيخ، سەردەمى "ناروژئاوا" يىه لە سياسەتى جيهانىدا. هەرچەندە باسه كانى تايبەت بە كەمبۆنەوہى كاريگەريى روژئاوا لەسەر جيهان تازە نين، بەلام چەمكى "ناروژئاوايى" دەستبردن بوو بۆ بابەتئىكى گەورە كە پۆتانسيئىلى گۆرپنى سياسەتى جيهانى لەهەناودايە.

يەككە لە ديار تىرىن باسەكانى ئەمسالى كۇنفرانسى ئاسايش لە ميونيخ، سەردەمى "نارۇژئاوا" يىپە لە سياسەتى جىھانىدا. ھەرچەندە باسەكانى تابىت بە كەمبىوونەھى كارىگەرى رۇژئاوا لەسەر جىھان تازە نىن، بەلام چەمكى "نارۇژئاوايى" دەستىردن بوو بۇ بابەتتىكى گەرە كە پۇتانسىيلى گۇرپنى سياسەتى جىھانى لەھەناودايە.

كورد لەكوپى جىھانى "نارۇژئاوايى" دايە؟ پىويستە لەم قۇناغەشدا چۇن بچوولتتەھە؟ ئەمانە پرسىارى گىرنگن، چونكە كارىگەرى ئەو گۇرپنەي كە ئىستا خەرىكە روودەدات، بۇ ھەموو رۇژھەلەتلى نىوھپاست و كوردستانىش شۇردەبىتتەھە.

بابەتى سەرەكىي ئەمجارەي كۇنفرانسى ميونيخ كە (14-16) ى ئەم مانگە بەرپۇھەچو "نارۇژئاوايىبوون" لە سياسەتى جىھانىدا بوو. چەمكى "نارۇژئاوايىبوون" كە لە راپۇرتەكەي ولفگانگ شىنگەر، سەرۇكى كۇنفرانسەكەدا باسكرا، دواتر لە گوتەي بەشيكە لە بەرپىرسانى ئەورويپىشدا رەنگىداپەھە. بەلام وھزىرى دەرەھەي ئەمريكا ھەك زىادەپۇپى ئاماژەي بۇ كىرد.

لە راپۇرتەكەي ئەمسالى كۇنفرانسى ميونيخ ئەھە بەرپوونى ديارە كە روانگەي نارۇژئاوايىبوون نەك لە دىدىكى جۇگرافى، بەلكوو لە روانگەيەكى سياسى- ئەمنى و بەپپى ھەندىك پىوھرى ھەك:

1- پابەندبوون بە لىبرال- دىموكراسى و مافەكانى مرۇف.. 2- ئابوورىي بازار.. 3- ھاوكارىي نىوھەلەتلى لەرپى رىكخراھە نىوھەلەتتەپەكانەھە سەيركراھە.

جا ئەگەر بەپپى ئەھ پىوھرانەي رۇژئاوا كە بۇ خۇيشان جىگەي پرسىارن، تەماشاي دىئاي ئەمپۇ بەكەين، ناھەق نىپە ئەگەر بلىين دىئا زىاتر لە رۇژئاوايىبوون بەرەھە نارۇژئاوايىبوون دەچىت. رۇژم و دىدگاي سياسى، پۇپۇلىستى و نەتەھەگەرا و ناساز لەكەل مافەكانى مرۇف، لە ئەمريكا، چىن و رووسياھە بگەر ھەتا ئەورويپا و رۇژھەلەتلى نىوھپاست، مۇرى خۇبان لە چارەكى يەكەمى سەدەي بىستتويەك داھە.

بەمماكانى ئابوورىي بازار و بازىرگانىي ئازاد لەرپى جەنگە ئابوورىيەكانەھە كەوتوونەتە ژىر پرسىار. ھاوكارىي نىوھەلەتلى لەرپى دامەزرادە نىوھەلەتتەپەكانەھە ھەك جازان بىر ناكەن و تواناي چارەسەر كىردنى كىشەكانى دىئايان نىپە. بەپپى راپۇرتەكەي كۇنفرانسى ميونيخ، لە 193 ولىتى ئەندامى نەتەھەپەكگرتوھەكان، ئەنبا 129 يان لە ھەختى خۇبىدا پارەي ئەندامبوونىان دەدەن كە ئەمەش خۇي بايەخى ئەھ

دامەزرادەپە كەمتر دەكاتەھە. ئىستا ئىدى لە جىياتى ئەنجوومەنى ئاسايشى نىوھەلەتلى و نەتەھەپەكگرتوھەكان، بۇ چارەسەر كىردنى كىشەكان زىاتر پەنا بۇ پەپەھەندىيە دووقۇلى و چەند قۇلىپەكان و كۇنفرانسەكان دەبىردىت.

لە ھەمووشى گىرنگىر ئەھەپە كە تىگەپىشتىنى رۇژئاوا لە پرسە ئەمىنيەكان بەرەھە گۇرپان دەچىت. ئەمريكا گەشەي تەكنۇلۇژىي چىن و ھۇشى زىرەك لەھە ولىتە، لە رووسيا بە مەترسىدارتر دەزانىت. ئەورويپا چىن و رووسيا بە ئەمريكا بە مەترسى بۇ سەر ئايندەي خۇي دەزانىت و لە خەمى داھاتووي خۇبىداپە. ناتۇش كىشەي تىداپە. قەيرانى سوورىا نەك لە نەتەھەپەكگرتوھەكان، بەلكوو لە ئاستانە و سۇچى، كىشەي لىبىياش نەك لە نىويۇرك، بەلكوو لە بەرلىن گىفتوگۇي لەسەر دەكرىت.

ئىستا بە دىئايىپەكى زىاترەھە دەتوانىن بىژىن دىئا بەھىواشى و لەسەر خۇ بەرەھە نەزمىكى تازە دەچىت كە لەوانەپە پىوھرەكانى، ئەوانەي رۇژئاوا نەبن!

رەنگدانەھەي "نارۇژئاوايى" لە رۇژھەلەتلى نىوھپاست

زۇرپكە لە دەھلەتانى ئىستاي رۇژھەلەتلى نىوھپاست بەرھەمى قۇناغىكەن كە ھىزە رۇژئاوايىپەكان بەسەر سياسەتى جىھانىدا زالبوون. لە كۇي 16 ولىتى ديارى رۇژھەلەتلى نىوھپاست لە 11 ياندا جۇرپك رۇژمى سياسى تۇتالىتەر ھەن كە يان پادشاين يان كۇمارىن. ئەنبا پىنجىان جۇرپك دىموكراسىيان تىداپە كە ئەوانىش جگە لە فوبرس و ئىسرائىل، لە پاشەكشەدان. زۇرپەي ولىتانى ناوچەكە لە رىزەكانى

ھەرەدواھەي مافەكانى مرۇف و دىموكراسى و ئازادىدان. لانىكەم تا ئىستا، ھەر جۇرە خاوستىكى گۇرپانكارى لەم ناوچەپە بەبەرچاوى دىئا و لەژىر ھەژموونى "نەزمى رۇژئاوايى" دا بە توندترىن شىواز سەركوتكراون، دواترىن نموونەيان عىراقە كە لە رىزى دىموكراسىيە

گەنجەكانى ئەم ناوچەپە دادەنرىت! خۇي لە بىنەرەندا ئەكتەرە سەرەكىيەكانى جىھان زىاتر لە پىوھرە رۇژئاوايىپەكان، بەپپى ھاوسەنگىي ھىز و بەرژەھەندى لەكەل دەھلەتانى ئەم ناوچەپە جۇلوانەتەھە. بەرھەمى ئەمەش زۇرپوونى پەناپەران، كىشەي تىرۇر و تاوانى رىكخراھە كە لەسەر رۇژئاواش ھەرەشەن. ئىستاش كە خۇدى رۇژئاوايىپەكان باس لە سەردەمى نارۇژئاوايى لە دىئا دەكەن، لەوانەپە ۋەھى بەشيكە

لە سەركردەكانى رۇژھەلەتلى نىوھپاست بۇ سەركوتكارىي زىاتر بەررتز بىتتەھە و داشى رۇژمە سياسىيەكانى ئەم ناوچەپە سوارتر بىت. لە بىنەرەندا ئەھ پىوھرانەي كە رۇژئاوا باسىان دەكات، زىاتر بۇ رۇژئاواپە نەك ھەموو جىھان. ئەوان بە كىردەھە، زىاتر لە بىلوكردنەھەي ھەموو پىوھرە رۇژئاوايىپەكان، كارىان لەسەر ئەوانە كىردوھە كە دەسكەوتى ئابوورى و سياسىي خىزاترىان ھەپە. بىگومان بازىرگانىي ئازاد لە جۇرى رۇژمە سياسىيەكان و مافەكانى مرۇف پىرپايەختر بووھە بۇ رۇژئاوا. ھەلبەت دواچار ئەمانەش لە شىوھى كىشەكانى پەناپەران،

تىرۇر و رىكخراھە تاوانكارىيەكانەھە بەسەر ئەواندا شكاونەتەھە. ئەھ دۇخەي كە ئىستا لە رۇژھەلەتلى نىوھپاست ھەپە و ئەھ كىشانەي كە لەم ناوچەپە ۋەھە بەرەھە دىئا دەچن، لە ئەنجامى چاوپۇشكىردنى رۇژئاواپە لەھە پىوھرانەي كە خۇي بانگەشەي بۇ كىردوون.

ئەھ كاتەي كە رۇژئاوا ھىزى سياسى و سەربازىي ھەبوو بۇ جىگىركىردنى پىوھرەكانى، زىاتر رىگاي دانوستاندن و رىككەوتنى لەكەل رۇژمە سياسىيەكانى ئەم ناوچەپە گرتەبەر و ئىستاش كە ھىزەكەي لە داكشانداپە، كارىكى ئەوتۇي پىناكرىت مەگەر چارىكى دىكە خۇي

نارۋىژىئاۋايىبوون بە دىۋىكى دىكەشدا گوزارشت لە كەمبۈونەۋەى بالادەستى سەربازى و سىياسى رۇژئاۋا لە رۇژھەلتى نىۋەپاست دەكات. ئەمەش جگە لە جەنگى ناراستەوخۇ، ئەگەرى پىكدادان و بەرىكەكتەنى راستەوخۇ دەۋلەتانىشى زياتر كىردوۋە. لە دەرياۋە تا دەريا (كەنداۋ - دەرياي مېدىتەررەنە)، لە باشوورى رۇژھەلتى نىۋەپاست ھەتا مىلى باكورى ئەم ناۋچەيە، زنجىرەيەك ناكۆكى و مەملانىي بەھىز لە ئارادان كە ماتەۋزەى جەنگيان تىدايە. بەپى راپۇرتى كۆنفرانسەكەى ميونيخ، لە سالى 2020دا جگە لە سووربا، ئەگەرى پىكدادان لە 10 ناۋچەى دىكەى جىھان ھەيە كە پىنجيان لە رۇژھەلتى نىۋەپاست و ئەفرىقان!

نارۋىيى سىياسەتى رۇژئاۋا و تارادەيەكىش گۇپانى ئەۋلەۋىيەتەكانى، بوۋەتە ھۇى ئەۋەى روسيا بېتە يارىگۇپى سەرەكى لەم ناۋچەيەدا. لە كىشەى لىبىياۋە بگەرە ھەتا سووربا، ئىسرائىل - فەلەستىن، عىراق و ئىران، روسيا يان يارىگۇپى يەكەمە يان بەرەۋ بەھىزبوون دەچىت. دەۋلەتانى رۇژھەلتى نىۋەپاستىش بابەخىكى زياتريان بە روسيا داۋە و ھەۋلىاندوۋە بەدوۋى ھاۋسەنگىيەكدا بگەرپن. ئىسرائىل كە يەكەك لەبەرچاوتىن ھاۋپەيمانەكانى رۇژئاۋايە لەم ناۋچەيە، بەپى ھەماھەنگى لەگەل روسيا ھەرگىز ناتوانى لە ئۇپەراسىۋنەكانى خۇى لەدزى ئىران لە سووربا بەردەۋام بىت. كىشانەۋەى ئەمىرىكا لە عىراق لە كۇتايى 2011 و بىبارەكەى ترەمپ بۇ كىشانەۋەى ھىزەكانى لە سووربا، ۋاى لە سەۋدەى و ۋلتانى ناۋچەكە كىرد بەشىۋەيەكى جىدىت بىر لە پىۋەندىيەكانىان لەگەل روسيا و چىن بگەنەۋە.

بە لەبەرچاۋگرتنى مامەلەى راستەوخۇ مۇسكۇش لەگەل دەۋلەتانى ناۋچەكە و سىياسەتەكەى بۇ پاراستنى ۋەزەى مەۋجود، دەتوانىن بىزىن بالادەستى روسيا لە رۇژھەلتى نىۋەپاست، دەتوانىت لەماۋەى درىزخايەندا بە زىانى گەشەكردنى دىموكراسى و پاراستنى مافەكانى مۇۋف لەم ناۋچەيە بشكىتەۋە.

كورد و سەردەمى نارۋىژئاۋايى

سەردەمى نارۋىژئاۋايى پىرسى كوردى لە رۇژھەلتى نىۋەپاست لە دوۋرپىانىكدا دانوۋە. لەلەيەك دەرفەت لەلەيەكى دىكەش مەترسىيە لەبەردەمدايە. پاشەكشەى سەختەھىزى رۇژئاۋايى لەم ناۋچەيە، سەرەتا رىگەى بۇ گەلەكۆمەبەكى ناۋچەيى خۇشكرد كە بەتەماى پىچانەۋەى كىانى ھەرىمى كوردستان بوو لە 2017. دواتر ئەمە لە رۇژئاۋاي كوردستانىش روویدا و بىدەنگىيەكى نىۋەدەۋلەتتىش بەرامبەر سىياسەتەكانى توركىيا لەمەر كىشەى كورد بىنزا. بەھەمانشىۋە، سەرى كىشەى كورد، ھاۋشىۋەيەى گەلەكەى لە كىشەكانى دىكە لە ئىرانىش ھەروا بە كىپراۋى ھىلپاۋە.

كەمبۈونەۋەى بالادەستى رۇژئاۋا لە جىھاندا دەتوانىت رىگا بۇ پىداۋىستى زياترى ئەۋان بە ئەكتەرە نادەۋلەتتىيەكانى ۋەكۆۋ كورد لەم ناۋچەيە خۇش بكات، بەلام ئەمە دىۋىكى دراۋەيەكە و دەتوانىت رىگا بۇ بەھىزبوون و ھاۋكارىي زياترى دەۋلەتانى ناۋچەكە خۇش بكات كە ئەۋەش بە زىانى كورد دەشكىتەۋە. ئىستا كورد بەشىۋەيەكى درووست ھەۋلى راگرتنى بالانس لە پىۋەندىيەكانى لەگەل ئەمىرىكا - روسيا، ئەۋروپا و ۋلتانى ناۋچەكە دەدات، بەلام لەۋانەيە ئەمە ھەتا سەر بەكەلك نەبىت.

پاشەكشەى پىۋەرەكانى رۇژئاۋاش دەتوانىت رىگا بۇ درىزبوونەۋەى تەمەنى رزىمە نادىموكراتىيەكانى ئەم ناۋچەيە خۇش بكات. ئەمەش بەردەۋامىي كۆچ و پەنابەرىي چىنى نىۋەپاستى ئەم ناۋچەيە و درىزەكىشەنى كىشە سىياسى و ئەمنى و كۆمەلەيەتتىيەكانى لىدەكەۋىتەۋە. كارىگەرىي گىزۋاۋەكانى ئەم ناۋچەيەش لەسەر پىرسى كورد، دەتوانىت لەشىۋەى بەردەۋامىي ناكۆكىيە نىۋوخۇبى و دەرەكىيەكانى كورددا بەردەۋام بىت.

ئىمانۋىل ماكرۇن، سەرۋكى فەرەنسا لەسەر ئەم قۇناغى نارۋىژئاۋايە گوتوۋىتەتى، ئەگەر مشوورى خۇمان نەخۇين كەسانىكى دىكە دىن و لە جياتى ئىمە بىرپارمان بۇ دەدەن. ئەمە بۇ كوردىش ۋايە. دواچار لە پىۋەندىيە نىۋەدەۋلەتتىيەكانىشدا بىنەمايەك ھەيە كە ھىچكەس فرىاي ئەۋىتر نەكەۋىت. دەپن ھەرەكەس مشوورى خۇى بخوات.

ئامادەى سىياسى و سەربازى بۇ نارۋىيەكانى قۇناغى نارۋىژئاۋايى پىرپايەخە. رىگايەكى ئەمەش بە چاكسازىيەكى راستەقىنە، دەزگامەندى سىياسى و سەربازىيدا تىپەر دەبىت.